

tuo castissimo utero factus homo inter homines venit, nec sis, quæsumus, exoratu difficilis, quia procul dubio idem benignissimus filius tuus erit ad concedendum quidquid voles promptus et exaudibilis. Tantummodo itaque velis salutem nostram, et vere nequaquam salvi es e non poterimus. Quid igitur stringet laiga misericordiæ tuæ viscera, domina, contra nos, ut nobis salvari nos? Certe Deus noster (teste Propheta) misericordia nostra est (*Psal. LVIII, 18*), et tu ejusdem Domini nostri absque dubio vera mater es. Si tu ergo, quæ Dei mater es, et ea re vera misericordiæ mater ¹⁸⁰ denegas nobis effectum misericordiæ, cuius tam mirabiliter facta es mater, quid faciemus, cum idem filius tuus advenerit cunctos æquo iudicaturus iudicio? Siquidem licet ipse filius tuus sit per te factus frater noster, utique tamen ubi ¹⁸¹ voluntatem tuam sic videlicet ¹⁸² dulcissimæ matris magis porrectam adverterit, illuc, servata æquitatis ratione, a qua te nullatenus discrepare velle videbit ¹⁸³, et iudicii sui sententiam, sive ad misericordiam inflectendo, seu ad justitiam intendendo, promulgabit. Subveni ergo nobis, domina, et non considerata peccatorum nostrorum multitudine, velle tuum ad miserendum nobis inflecte. Cogita, quæso, et recogita apud te quia non ad damnandum, sed ad salvandum peccatorem Conditor noster ex te factus est homo. Cur itaque non juvabis nos peccatores, quando propter nos in tantam celsitudinem es elevata ut te dominam ¹⁸⁴ habeat et veneretur omnis pariter creatura? An ideo utrum pereamus, amplius non curabis, quia quidquid de

nobis miseris ultra eveniat, gloriæ tuæ jactura nulla inde perveniet? Et hoc quidem fortassis aliquo modo, bona domina, dici posset, si pro tui solius exaltatione et salute ¹⁸⁵ mater Dei facta fuisses, si utique ¹⁸⁶ Deus, qui hominem assumpsit ex tua castissima carne, hoc fecit pro tua et nostra communia salute ¹⁸⁷. Si ergo, quæ plena salute es posita, non intendis ut eadem salus pro modulo nostro etiam ad nos usque pertingat, jam tuorum sufficiens commodum, nostrorum negligens esse videberis, et quæ pro totius mundi salvatone meruisti fieri mater Altissimi, cum nos proposueris ¹⁸⁸, quos obvoluit finis sæculi, quid, quæso, proderit nobis tua gloriosa et felix exaltatio, et quam inde ¹⁸⁹ habemus, dulcis et affectuosa exultatio? Ut ergo filium tuum totius mundi Salvatorem, et te ejus reconciliatricem esse veraciter sentiamus, eo nos propensiori studio juva, precamur, et fove, quo in facibus mundi nos et alios ¹⁹⁰ potiori levamine prospicis indigere. Ab initio denique renovationis humanæ, omnibus sub tuum præsidium confugientibus hucusque succurristi, et idcirco præ omni creatura, omni laude dignissima dici et esse meruisti. Eia, succurre nobis, oramus, ut laus, quam per tot sæcula digne possedisti ¹⁹¹, continua tibi daret in gratia ipsa qua mundo perduto ¹⁹² subvenisti. Tibi ergo nos commendamus, tu procura ne pereamus, effice potius ut salus nostra de die in diem multiplicetur, et filio tuo Domino nostro Jesu Christo vita nostra jugi devotione sanvetur. Qui cum Deo Patre, et Spiritu sancto vivit, dominatur et regnat per infinita sæcula Deus ¹⁹³

VARIAE LECTIONES.

¹⁸⁰ Mater et gratiæ mss omitt. et gratiæ ¹⁸¹ Noster: Ubi mss noster. utique tamen ubi ¹⁸² Suæ videlicet mss sic videlicet ¹⁸³ Discrepare videbit mss discrepare velle videbit ¹⁸⁴ Te Domina mss te Dominam ¹⁸⁵ Et utilitate mss et salute ¹⁸⁶ Sed utique mss si utique ¹⁸⁷ Nostri omnium salute mss nostra salute ¹⁸⁸ Postposueris mss proposueris ¹⁸⁹ Et quid inde mss et quam inde ¹⁹⁰ Altos mss altos ¹⁹¹ Digne possedisti mss omitt. digne ¹⁹² Mundo perduto mss omitt. perduto ¹⁹³ Ms Gorb. E. 10. Explicit Scriptum Eadmeri Monachi de piissima Matre Dei Maria ms S. 62. Explicit Sermo de sancta Maria.

DE QUATUOR VIRTUTIBUS

QUÆ FUERUNT IN BEATA MARIA,

EJUSQUE SUBLIMITATE

CAPUT PRIMUM.

De his virtutibus generatim.

Multi, dominæ sanctæ Mariæ laudes stylo formare conati, libenter humano generi pro viribus proposuere quanta olim in eam confluit copia virtutum, et quanta nunc facilitate necessitatibus succurrat mortalium, quanta tunc fuerit donorum gratia sublimis et mirabilis, quanta nunc pietate sit potenter singularis, singulariter dulcis. Nam cum

Quatuor virtutes esse philosophi non tacuerunt, justitiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, ex quibus, quasi ex gaudio [*forte leg. quadrivio*] limite, omne virtutum agmen emicet, quia majores nostri quatuor primas in ea regnasse docuerunt, certas appendices in ejus animo conquadrasse perleve fuit ut ostenderent.

Et justitiam quidem ejus sic asseruerunt, quod ipsa tanta tenacitate Dei præceptis per legem inhæ-

rebat ut nec illa dimittenda putaret quæ ab ejus integritate prognerari [*forte leg. posse non observari*] noscuntur, verbi causa, purificationem post partum, pro sobole sacrificium, annuum ad templum ascensum; hæc enim ab ea ex abundanti facta quis fidelis ambigat?

Prudentiam, ut prima feminarum animadverteret rem quæ carebat exemplo, quam gratum Deo esset pudicitie sacrificium quod ipsa voverat Deo, legis maledicto relicto in medio. Præterea, post salutationem angeli quam prudenter locuta, quam facile credula. Fuit enim ea fides et credulitas prudentie supellex, quod credidit posse fieri per Spiritum sanctum ut sine complexu maris absque periculo pudoris, exulante urtica libidinis, produceret filium.

Fortitudinem, ut quæ jaste delere fieri prudenter intelligebat, incunctanter voverat, et votum constanter persequeretur; justum autem est ut quod gratiosius et speciosius habere Deo omnium honorum largitori ad ejus nutum offeras. Id prudens Virgo sapienter colligens, virginitatem suam, quam nihil amabilius, nihil formosius ducebat, Deo fortiter vovit et fortissime servavit.

Temperantiam, quod supradictas virtutes studio humilitatis continuaverit, per illam custodiens quidquid boni mentis ingenuæ devotio, et cœlestis gratia coacervaverant in ea. Fuit ergo justitiæ, quod bonum fecit; prudentiæ, quod qualiter faciendum esset intellexit; fortitudinis, quod perseveraverit; temperantiæ, quod in tanto fastigio locata, humili mente casum cavet.

CAPUT II.

De iustitia et ejus appendicibus.

Habent porro hæc virtutes alias, ut dixi, appendices et comites, habent pedissequas et collaterales. Quarum effectus in Domini matre ita, si bonæ fidei memoriam habeo, disposuere. Justitiam, inquit, comitatur religio, quæ est munditia vitæ, ut per eum Deo placeatur; pietas, per quam diligitur proximus; gratia, quæ est beneficii accepti memoria; obsequentia, quæ obsequitur cui digne debet; veritas, quæ docet vivere pro natura, loqui pro re. Has virtutes ita beata Domini mater trivit ut religiosa munditia vitæ Domino Deo templum in suo ædificaret corpore; pietate proximum coheret; collatorum in se beneficiorum, Deo non ingrata, ipsi vicissim animam et corpus viva ipsa hostia libaret, obsequi majoribus et dignis sedula, adeo ut cum præconio angelico matrem se Dei fore audisset, impigre in montana conscenderet (*Luc. 1, 39*), anum cognatam obsequiis ad partum dilinitura. Veritatis mater veritati innixa, pro natura vivere assueta, quæ ipsum naturæ opificem integris bajulavit visceribus. Pro re loqui non nescia, sponsionem angeli diligentis rationis trutina examinavit, ut plane quomodo faciendum esset addisceret quod fieri posse et debere non dubitaret.

CAPUT III.

De prudentia et ejus sequacibus.

Prudentiam sequuntur providentia, quæ prospicit quod in futuro utiliter fiat; intelligentia, quæ intelligit quid in præsentī utiliter fiat; memoria, quæ bene vel secus acta integre colligit, et de præterito dicta. Nullus autem hac domina providentior, quæ antequam voveret Deo virginitatem suam, perspicaciter providit quantum profectus illud votum factum et bene observatum sibi et toti mundo induceret. Non enim rem voveret exoticam, nisi provideret sibi et aliis incomparabilem inde accumulari gloriā. Nullus ea intelligentior, quæ, et expedita mentis acie et ipsius deitatis conscia, plene intelligeret in Domini nativitate, passione, et resurrectione, quantum esset in præsentī bonum, quod in futuro esset incomparabiliter fructuosum. Memoriam erat tenacis et unicæ, omnia quæ sola de filio sciebat, secretiori consilio sibi tantum cognita coacervans in cumulum, conscientie inculcavit hominibus. Unde de ea dicitur: *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo* (*Luc. 11, 19*). Debet ergo ei totus mundus salvationis suæ plenam notitiam, quæ plenissimæ cognitionis apostolis non inviderit scientiam. Quapropter quia ad exiguum boni increcere processus Evangelii, nisi cognosceretur tenor principii, merito illa dicitur et apostolorum apostola, et evangelistarum evangelista, per quam principalis ipsis fidei principibus illuxit doctrina.

CAPUT IV.

De fortitudine et ejus sequacibus.

Fortitudinem atherent magnificentia, quæ magnificentiam conatur quiddam aggredi; confidentia, quæ splendide cogitata fiducialiter arripit; perseverantia, quæ bonum inchoatum stabiliter urget; patientia, quæ utilitatis causa difficilia tolerat. Utile autem quod hic et superius nominavi, eo sensu volo accipi secundum beatum Ambrosium De officiis, ut idem sit utile quod honestum, et honestum quod utile, quamvis in sæcularibus scholis aliter definiatur.

Et permagnifice quidem felix puella egit ut bonam rimaretur inchoandum quod confidenter inchoavit, et perseveranter absolvit. Patientiam nec in suis, nec in filii contumeliis rupit. Magnificentie fuit quod dixit: *Magnificat anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo* (*Luc. 1, 46, 47*); confidentie: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* (*ibid., 48*); perseverantiæ: *Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus, et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum* (*ibid., 49, 51*). Porro de patientia ejus dictum est: *Et tuam ipsius animam pertiansibit gladius* (*Luc. 11, 35*).

CAPUT V.

De temperantia et ejus sequacibus.

Temperantiæ sunt conterminæ continentia, per quam præcipua cupiditas animi regatur gubernatione consilii; clementia, qua refrenatur mens, temere in alienius odium concitata; modestia, qua fit

ex u cunque superfluo diligens et cauta recisio. Has A
virtutes beatam dominam exercuisse liquet perspi-
cuae, cum constet eam nec fuisse incontinentem
alienos voluptatis stimulo, nec præcipitem odio, nec
immodestam animo. Quomodo enim illicita commit-
teret, quæ a licitis temperabat? Accedunt ad conti-
nentiæ præcepta mores quos virginem habere decet,
sicut Ambrosius familiari illi suo, et aliis immutabili
nectare docet: *Ut sit virgo, quæ nullo doli ambitu
sincerum adulteret effectum, corde humilis, verbis
gravis, animo prudens, voluptatem ciborum dun-
taxat, si qua fuerit, parvo redimens, carnis cura
omnino compescens, loquendi parcior, legendi stu-
diosior. Cui sit non gestus fractior, non incessus solu-
tior, non vox petulantior, ut ipsa species corporis sit
simulacrum mentis et figura probitatis.* Quæ in matre B
Domini fuisse, nemo Christianus ibi inficias, cum
ejus vita inclyta, ut canitur, cunctas illustret et in-
formet Ecclesias.

CAPUT VI.

Has sanctæ Mariæ virtutes Christus confirmavit.

Huic puellæ sic virtutum diademate redimitæ, to-
tum se infudit Dei Filius, bona illa virginalis animi
suo potissimum adventu custodiens. Namque ipse
non solum justus, sed et ipsa est justitia, qui dicitur
in psalmo: *Dilexisti justitiam et odisti iniquita-
tem* (Psal. XLIV, 8). Matrem ergo suam jam justam
iustitia Dei penetrans, unxit eam oleo exultationis,
id est Spiritu sancto, præ omnibus participibus
suis, id est omnibus virginibus Fecunditatem matri
conferens, virginitatem non auferens, ipse non so-
lum sapiens, sed ipsa Dei sapientia est et in eo re-
quiescunt omnes thesauri sapientiæ etiam corpora-
liter. Inveniens ergo sapientem puellam, sapientiam
servavit Dei sapientia, id est mundam custodivit
corde et corpore. Siquidem scriptum est: *In male-
volam animam non introibit sapientia, nec habitabit
in corpore subdito peccatis* (Sap. 1, 4). Ipse est tem-
perans, et ipsa temperantia, sicut dicit in Canticis:
Ego lilium convallium (Cant. II, 1), id est flos hu-
milium. Idemque in Evangelio: *Discite a me quia
mitis sum et humilis corde* (Matth. XI, 29). Dignatione
ergo sua humilitatem virginis acceptans, plena di-
vinitate in ejus influxit gremium, ut dicit propheta:
*Super quem requiescam nisi super humilem et quie-
tum?* (Isai. LXVI, 2.) Itemque ipsa in Evangelio:
Quia respexit humilitatem ancillæ suæ (Luc. 1, 48).
Ipse etiam est non solum fortis, sed et fortitudo
Dei, per quem fecit Deus Pater omnia ex nullo. Qui
fortis diaboli foras superveniens exspoliavit atria,
et div sit spolia (Luc. XI, 22). Non ergo fortitudinem
matris enervem reddidit, sed sua potentia sublima-
vit, ut esset imperiosa creaturæ totius heræ, con-
ilians et demulcens superiores, deturbans et exterius
inferos. Eam scrutans corda et renes Deus (Psal. VII,
10), ex omnibus virginibus, quas capiebat mundus,
elegit et sanctificavit, ut habitaret in ea corporaliter,
quam jam plenam pridem supradictis virtutibus fo-
vebat et circumplectebatur spiritualiter.

CAPUT VII.

Non potuisse Deum ex alia virgine nomen effici.

Unde mihi videntur a vero alienari qui dicunt
Deum potuisse salutem humanam procurare, vel per
aliam virginem, vel per aliud quam per virginem. Et
illi quidem qui opantur potuisse Deum incorporari
in aliqua altera virgine, respondeo compendio: Imo
non potuit, quia non voluit. Et e converso: Non vo-
luit, quia non potuit. Quamvis enim omnipotens sit,
multa sunt tamen quæ diciatur non posse; sicut nec,
mentiri potest, nec mori, quia non vult. Nam si
vellet mentiri vel mori, non esset omnipotens, quia
mentiri non est potentia, sed est peccatum, id est
boni impotentia; et mori est deficere a potentia. Et
ideo de Deo dicitur: *Omnia quaecunque voluit fecit*
(Psal. cxiii, 5), quia nihil voluit nisi quod decuit.
Eodem modo dico eum nec potuisse nec debuisse
nasci ex alia virgine. Et propterea, ut dixi, non po-
tuit, quia noluit. Noluit potro, quia ratio non fuit.
Deum certe rationis auctorem contra rationem nihil
velle, nihil facere, nihil etiam posse, in promptu est.
Quis vero non videat Deum a ratione resillisse, si
cum omnes omnino feminas infra sanctitatem beatæ
Mariæ cerneret, alia qualibet in matrem electa,
ipsam sperneret? Ipsam autem omnes mulieres san-
ctitate præcelluisse puto quod intelligit qui supe-
riora animadvertit. Nam aliæ quidem partes gra-
tiarum metuere; ipsa autem plena gratia ab angelo
salutatur.

Amplius, qui dicit Deum debuisse vel potuisse
aliter quam per partum virginis Adæ reparare pec-
catum, idem est quasi si diceret melius eum fa-
cere debuisse, vel tam bene aliter potuisse. Quod
si melius fecisse debuit, vel tam bene aliter po-
tuit, et tamen non fecit, vel noluit, vel nescivit. Si
melius noluit facere, cum potuisset, invidus vel
ignavus fuit. Si nescivit melius facere, cum de-
buisset, ignarus fuit. Quantum enim a Dei natura
abhorreant invidia, ignavia, ignorantia, fatetur qui
videt quam pudendum sit hæc vitia cui libet honesto
homini ascribere. Restat ergo ut qui hæc Deo assi-
gnare erubescit, nec prædictas ratiocinationes re-
spuit, fateatur quod Deus non nisi per virginem et
per hanc potissimam virginem mundum restaurare
potuit. Non potuit aliter quia non voluit; noluit,
quia ratio non fuit. Et quia ratio non fuit, non de-
buit. Quam gradationem si quis reciproce convertat,
non irrita erit hoc modo: Non debuit aliter salvare
genus humanum, quia ratio non fuit; et quia ratio
non fuit, noluit; et quia noluit, non potuit, quia
contra rationem facere nec potuit, nec voluit.

CAPUT VIII.

Sublimitas beatæ Virginis explicatur.

Sensibus antiquorum Patrum de virtutibus beatæ
Mariæ breviter defloratis et in unum concervatis
nunc ad sublimitatem ejus commendandam, quam
propter gratiam virtutum est adepta, vigilabit oratio.
Ad quod perspicacius enucleandum, amorem filii in
matrem et matris in filium proponam.

Deus Filius consubstantialis et coæternus et coomnipotens Patri, editus ex Patre ante tempora sine matre, voluit nasci de matre sine patre sub tempore, elegitque hanc puellam pro amore quem habebat erga eam, in quam tota divinitas influeret, et quæ Dei et hominis genitrix fieret. Amavit ergo eam, antequam ex ea nasceretur, ut esset de qua digne nasceretur. Parvusque hic amor est ut faceret ex filia matrem, ex creatura Creatoris genitricem? Nec post partum amor defecit, imo incomparabile augmentum accepit. Sicut enim omnes homines, ex utroque parente geniti, departiuntur amorem in utrumque parentem, ita Dominus Jesus ex matre genitus sine patre, patris et matris soli matri debuit et persolvit amorem. Item, duo erant in Virginis animo, invisibili sed magno concertantia prælio, Virginitatis amor, et legalis maledictionis timor. Verumtamen librato diu multumque consilio, vicit amor qui præponderabat, et dedit terga timor. Hic occurrit Dei auxilium, qui ei et quod timebat eriperet, et quod amabat salvo signaculo non auferret. Dedit ei ergo ut esset et prole fertilis et virginalis damni immunis.

Quid illa? Nonne tantis filii beneficiis digno responderebat amore, plena Spiritu sancto, qui est amor Patris, et prolis amor suavis et dulcis; amor non volaticus, sed æternus? Nonne eum amabat qui eam fecit omnis creaturæ dominam, cœli et terræ reginam, fertilitatem, ut dixi, tribuens, integritatem non minuens? Imo vero totis medullis, totis viribus in ejus amorem suspensa erat, amoremque quem pater et mater soboli suæ debent, sola ista dulcis et terrena mater domino et filio suo impendebat. Nec est aliqua scientia quæ possit penetrare, nec eloquentia quæ possit prædicare, quanta dulcedinis sedulitate parvulum fovit, quanta diligentia obsequioque adolescentem et in robur ætatis vadentem provexerit, quanta lætitia juvenem miracula facientem et eorum gloria famosum audierit, viderit, quanta inœstitia patientem et morientem suspiraverit. Et hæc profecto tanto nobis sunt pene incogitabilia, quanto insueta. Jam vero resurgentem et ascendentem quam lætis oculis Virgo felix intuita, quanto tripudio beata movebantur viscera, præsertim cum jam intelligeret in effectum prodire quæ tanto parturiebantur tempore? Genus humanum ad salutem vocari per apostolos videbat, cujus rei gratia Dei Filium de se incorporatum et in cruce passum ante intellexerat. Quapropter lætabatur quod spei quam ante conceperat, quodque salutare toti mundo fore ex voto virginitatis suæ speraverat, jam in rem veram transibat. Gaudebant et angeli qui videbant ci-

Avium suorum olim per peccatum diminutum numerum, nunc per beatum ejus partum redintegrari. Gaudebant et gaudent homines, quia quod per primam amiserunt feminam, centuplicati pretii fœnore recipiunt per Mariam. Corruerunt servi, resurgunt fratres et filii; fratres Domini, Mariæ filii. Quod gaudium in incomparabile crementum pullulabit, cum illorum præsentia præsentem fruentur in cœlo lætitia, per quos tanta consecuti sunt gaudia. Gaudebat et gaudet omnis creatura, quia quæ in initio mundi a Deo ad obsequium hominis facta, quando se homo a cognitione et servitio Dei removerat, illi qui Creatori suo rebellis erat, degeneri famulatu substerni dolebat. Illa, inquam, homine per beatam Mariam salvato, in antiquum decus evasit, in pristinum splendorem renituit, dum illi famulatur qui Creatori suo et fide et opere obsequitur. Sicut ergo Deus est Pater et Creator omnium, ita hæc Virgo est mater et recreatrix omnium. Quia sicut nihil existit, nisi quod Deus facit, ita nihil recreatur, nisi quod filius sanctæ Mariæ redimit.

Ascendat ergo fidelis anima in mentis speculam et, quantum potest, videat in quam sublimi locata sit domina Maria. Omnis natura a Deo est facta, et Deus est factus ex Maria. Deus omnium factor se ex Maria fecit, et sic cuncta rexit. Qui potuit omnia ex nihilo facere, noluit ea violata sine Maria reficere. Deus est igitur Pater rerum creatarum, et Maria est mater rerum recreatarum. Deus illum genuit per quem sunt omnia facta, et Maria illum genuit per quem sunt omnia relecta et salvata. Per has ergo ratiocinationes impossibile est ut aliquis homo ad eam conversus et ab ea respectus damnetur. Nam quia ipsa genuit eum per quem mortua reviviscunt, per quem homines ex peccato salvantur, quia non est justificatio, nisi quam ipsa in utero fovit; non est salus, nisi quam ipsa peperit. Ipsa est ergo mater justificantis et justificatorum; ipsa est mater salvantis et salvatorum. Igitur mater Dei qui solus damnat, qui solus salvat, quem solum timemus, in quo solo speramus, est mater nostra. Judex et Salvator noster, est frater noster. Quomodo ergo desperemus, cum salus, sive damnatio nostra, ex boni fratris et piæ matris pendeat arbitrio? Nunquid sustinebit bonus frater puniri fratres suos quos redemit, bona mater damnari filios suos quorum ipse a Redemptorem genuit? Dulcis mater rogabit dulcem filium suum, pium fratrem nostrum; filium pro filiis, unigenitum pro adoptatis. Pius filius libenter audiet matrem pro filiis, Unigenitus pro iis quos adoptavit, Dominus pro iis quos liberavit.